

Красимир Делчев

**ФИЛОСОФСКИЯТ РОМАН НА МУЗИЛ
„ЧОВЕКЪТ БЕЗ КАЧЕСТВА“**

КРИТИЧНИ РАЗМИШЛЕНИЯ

София, 2022

На предна корица:

Роценкройцерска емблема XVII век.

Философският камък – хермафродит, брат и сестра.

Философската душа – императрица.

На задна корица:

Гарван – Nigredo.

© Издателство „Изток-Запад“, 2022

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на автора и на издателство „Изток-Запад“.

© Красимир Делчев, автор, 2022

© Деница Трифонова, оформление на корицата, 2022

ISBN 978-619-01-1035-4

КРАСИМИР ДЕЛЧЕВ

**Философският роман
на Музил
„Човекът без качества“**

– КРИТИЧНИ РАЗМИШЛЕНИЯ –

*Посвещава се на 80-годишнината от смъртта
на Роберт Музил (1880–1942)*

Съдържание

За българския превод (предисловие).....	7
1. За глава 1. „От която по забележителен начин нищо не произлиза“	13
2. Експерименталният метод и „суспендиране на етиче- ското“	21
3. Приятелите на Улрих.....	77
4. За „болестта на времето“ и някои пресилени мисли на Музил.....	91
5. Задълбочаване на разсъжденията в глава 17.....	101
6. Мосбругер и неговата душевноболна воля за ред и признание.....	111
7. Лутанията на една горда и ученолюбива жена.....	137
8. За „нищото“ на великите идеи и себеобезличаванията на Улрих.....	151
9. Други форми на обезличаване и загуба на лични качества.....	171
10. За задвижването на масите с параболични изрази	187
12. Обезличаващи прояви на музиката в нейните изпълнители	193
Цитирани източници	203

За българския превод (предисловие)

ПРОБЛЕМИТЕ С БЪЛГАРСКИЯ ПРЕВОД започват още със заглавието на романа. Недялка Попова и Любомир Илиев го предават с „Човекът без качества“, а Владимира Вълкова и Владимир Сабурин с „Мъжът без свойства“. И двете групи имат своите добри основания от филологическо естество.

От философска гледна точка, струва ми се, възните клонят в полза на първата група. Защо?

Защото в основанията на Вълкова се примесва съображението за т.нар. „джендър“ тематика, която макар да се появява втората половина на ХХ век, се привижда изпреварващо налична още при Музил (вж. бел. 2 под линия в предговора ѝ към: Музил, Роберт. Безпомощната Европа. МД Елиас Канети. Русе, 2013, с. 8).

Наистина две от главните героини в романа са феминистки. Ала между ранните феминистки, борещи се за изборни права, феминистките-модернистки и постмодерните феминистки-джендърки има разлики от небето до земята. За мен, ако не се лъжа, да се примесва в мислите на Улрих, а и на Музил, редом с другите множество идеологии, също постмодерната джендър-тема, е проява на силно въображение.

Трябва да се има предвид – или поне желателно е, – че Музил, въпреки „Лутанията на възпитаника Търлес“, е един от тримата най-велики сифилистици на ХХ век. Другите двама са: Ницше, починал през 1900 г., и Владимир Илич Улянов, с псевдоним Ленин – наследствен сифилистик.

Освен това, вече сме 20-те години на ХХІ век, когато самата либерална демокрация, заедно с късния ѝ продукт – джендъризма – е демоде. В литературно-философски план тя е погребана, заедно с постмодернизма и мулти-култи-идеологията в съвре-

менния европейски роман „Подчинение“ на Мишел Уелбек, 2015, преведен на български език същата година от Ал. Велева, изд. Факел Експрес. В този свой роман Уелбек подхваща между другото идеята на Музил за правото на мъжете на полигамия, довеждайки го до законодателно извоювано право на полигамен брак, всеки мъж да има поне две съпруги – едната по-млада и по-красива, другата по-възрастна и по възможност по-мъдра. А защо не и трета – за развлечение? Не е ли редно, след тази философско-литературна победа на Уелбек, жените да се организират на свой ред за провеждането на законодателна борба за извоюване на легално право на „полиандрия“ (многомъжие), каквото те придобиват в комедията на Аристофан „Жените в Народното събрание“?

След като в развитите демократично-либерални страни те притежават легалното право на проституция, по силата на което се съюзяват в обединени профсъюзи на проституиращите, защо да не притежават законно по няколко съпрузи – един по-възрастен, по-богат, друг по-млад и красив, трети – от суета, за удоволствия и развлечения?

Да се преведе романът на Музил с „Човекът без качества“ е по-удачно за мен, защото в него освен Удрих има и една жена „без качества“ – налудната Кларисе.

Що се касае до колебанието дали *Eigenschaften* да се предаде с „качества“ или „свойства“ – буквално е валидно второто, но в преносен смисъл важи по-скоро първото.

Философските ми съображения са следните:

- В „Науката Логика“ на Хегел качества се разглеждат в „учението за битието“ от обективната логика като непосредствена определеност на налично-биващото битие, нещо или друго, реалност и отрицание в дадена граница (в „мяра“), в която се удържат, а при прекрочването ѝ – се променят в нещо „друго“, в друго качество. Доколкото „качествата“ са външна сетивно битийна определеност, нищо сетивно-дадено не би могло да съществува без качества. Това касае и човека като налично и подръчно биващо битие в отношенията му с другите неща и същества, в неговото „битие-за-друго“.

- ▶ Но качествата притежават и една вътрешна страна, „битие-за-себе-си“, която се нарича „свойство“, тяхната свойствена определеност, която проявяват като иманентна „във **външно отношение**“ (1, 101, вж. цитираните източници накрая!). Чрез свойствата, които са им свойствени, те удържат иманентната си определеност навън, не допускатйки „чуждите и наложени им въздействия“ да се съхранят в тях, а напротив, налагайки „своите свойствени определености в другото“, отбелязва Хегел, позовавайки се и на мистическите термини на Якоб Бьоме „квалиране“ и „вквалиране“ (качествене и вкачествяване), означаващи движението на качеството – например на киселото, горчивото, лютото – да остава в себе си и същевременно да се налага с негативната си природа, в своята „мъка“ (Qual), укрепвайки се и полагайки се, произлизайки и съхранявайки се в безпокойство и „в борба“ (1, 101; Маркс особено харесва това Хегелово позоваване на Бьоме, свързвайки го с упоритата и безкомпромисна „класова борба“ на пролетариата, която, както знаем, биде отслабена чрез външни и вътрешни компромиси и... напълно се провали в края на ХХ век!).
- ▶ Що се касае до термините „фигура“ и „гещалт“ (облик), съгласно Хегел, те не назовават нито качества, нито свойства, доколкото са променливи и не могат да се представят като „идентични с битието“ (1, 101). Оттук следва, че един човек, изграден посредством възпитанието и образованието, с изцяло „отпечатани“ върху му гещалти на културата и нейните традиции, по образец на своите деди и баща, лишен от себестни свойствени качества, може да се схваща и като „човек без качества“ в смисъла на „човек без свойства“. Понеже човешките свойства, бидейки вътрешно-опосредени външни изяви на същностни сили и способности – индивидуални, видови, родови – невинаги се проявяват навън и невинаги са чисто-лични и индивидуално-неповторими. Така един съвременен човек би могъл да съществува и като „човек-маса“, съгласно знаменития едноименен разказ на Едгар Алън По, т.е. индивидуално-обезличен, без чисто лични свойства, но не и обезкачествен, с външно натрапени му характеристики.

Основният проблем на Урих е този, че той притежава чудесен набор от видови и родови изявиени свойства: мъжка сила, красота, ум, образование, съобразителност, оригинални знания и възгледи, но те дотолкова си противоречат и неутрализират помежду си, контрирайки разни светогледи и конкуриращи се идеологии, съгласно формулата „както, така и“, а той толкова упорито се пази да ги втвърди в определен характер или професия, че в крайна сметка душевно-вътрешно, софистично, скептично и практически-външно го възпират, усъмняват, разколебават, спират в изчакване, бавят, тъй че това му пречи да постигне хармонична цялостност и йерархизирана подреденост в единство на своя дух, душа, телесност, единно същество, да приеме само един от много социално действителни гещалти, възможни като избор за него, да се прояви като непоколебимо сигурна и уверена личност с определени втвърдени невзаимнооборващи се ценности, идеали и кредо в живота, мамещ го с едно пъстро ветрило от множество най-различни възможности, еднакво достъпни за неговата енциклопедична подготвеност едновременно в математиката, спорта, природните науки, литературата, хуманитарните науки и военното дело, политиката, държавните дела и дипломацията, машинното инженерство, архитектурата, философията, психологията, поезията, гастронимията, любовните дела, салонните развлечения... Цялото му усилие отива в това да се опива мислено от всички тези възможности и в усърдна вътрешна борба да брани упорито своето Аз и себестност (себичност, самолюбие) от набезите на приканващите го гещалти и искащите го професионални среди и институции, надпреварващи се: коя да придобие за себе си този млад и способен благороден мъж? Поради всичко това Урих не напредва решително нито лично, нито професионално, нито семейно (пази се и от това да сключи „брак“), дотам, че го виждаме в края на недовършения роман, освободил се от моралните гещалти, скрупули и свойства, да подхваща нов душевен прочувствен и интелектуален експеримент, влизайки в инцест със сестра си.

Музил иронично нарича своята страна „Какания“, с което загатва: а) за „кайзерово-кралска“ Австрия, австро-унгарската империя, и б) за бюргерската страна „Говнария“, в която живо-

тът тече еснафски. Той е изписвал това гротескно име и така: „KKnien“ (според Адолф Фризе, издателят на публикацията на романа от 1978 г.), което пък намеква „коленичене“, падане на колене, тласкане към коленопреклонно поведение, в духа на монархизма, лицемерието и ласкателството.

Освен фигурата и гещалта, които разграничава от качеството и свойството, разглеждайки качествността Хегел привлича към нея още една категория, касаеща **случайната** качествена определеност в отлика от необходимата и вътрешно удържана (свойството) качествена определеност. Нея той нарича *Beschaffenheit*, което преведено на български означава устроеност (устройство), структура, направа, съставеност, състояние. Тя касае променливата определеност на нещо като „направа“ включително според мястото (пространството) и времето, променящи сами или редом с други обстоятелства качествната определеност откъм външната страна, под която остава, удържайки се борбената вътрешна свойственост. За нея Хегел пише: „Изпълването на при-себе-сигитието с определеност е също различно от определеността, която е само битие-за-друго и остава извън определението (...). Така или иначе устроено, нещо е схванато като във външно влияние и условия. Това външно отношение, от което зависи направата, и ставането, определено чрез едно друго, се проявява като нещо случайно. Но качество на нещото е да бъде оставено на произвола на тази външност и да притежава една **съставност**. Доколкото нещо се променя, то изменението попада в направата; тя е към нещото това, което става друго. То самото съхранява себе си в изменението (*in der Veränderung* – в одруговяването), което засяга само тази непостоянна повърхност на неговото другобитие, а не неговата определеност. Определеност и направа са така различни едно от друго; според своята определеност нещо е безразлично спрямо направата си“ (вж. I, 111, в мой превод).

Привличането на тази категория към качеството следва да се вземе предвид, за да се разбере по-задълбочено израза на Музил „човек без качества“, който визира външно-определена направа на човека, попаднал сред едни или други социални условия и обстоятелства, рефлектиращи върху устроеността му, което не означава непременно загуба на вътрешна свойственост.

- Що се касае до възгледите на Музил за гещалта и „лишеното от гещалт“, появата от края на XIX век на една теория за гещалта отвежда нещата в други посоки спрямо гороупоменатото разбиране на Хегел. Защото Еренфелс говори за „гещалтни качества“, подразбирайки разчленена цялостност от феномени, които са определени и подредени по характерен начин, което доближава гещалта до онова, което е при Хегел „направата“, до структура от елементи-определености на качественоста при появата ѝ като феномен в естетически и психологически план.

Музил, бидейки троен доктор на науките – по инженерни науки, философия и психология, е бил отлично запознат с гещалт теорията и я прилага в своя философски роман „Човекът без качества“ (по този въпрос вж. 2, 156 и 3, 315–319).